

Rob Riemen: “Les universitats són una mentida organitzada”

Autor: Laura Tapiolas Fàbregues
Data de publicació: 22-05-2024

A L’art d’esdevenir humà (Arcàdia, 2023), el filòsof neerlandès Rob Riemen (Països Baixos, 1962) reflexiona sobre les característiques que poden salvar la humanitat del nihilisme i de la barbàrie del feixisme. Parlem amb l’assagista i fundador del Nexus Instituut, que es mostra molt crític amb les universitats d’avui.

"Nietzsche va predir que l’educació acabaria estant al servei de l’estat i de l’economia”, diu Rob Riemen. I afegeix amb fermesa que només li queda dir una cosa: “No us digueu universitat, acabeu amb les mentides”. El filòsof neerlandès, que visita Barcelona per presentar el seu últim llibre, creu que manquen espais de reflexió intel·lectual compartida, que hem perdut la cultura dels llibres. Potser per això l’any 1994 va fundar el Nexus Instituut, una institució independent que dirigeix, dedicada al debat filosòfic.

—El seu llibre es titula L’art d’esdevenir humà. És que l’ésser humà no ho és per naturalesa?

—Som l’única espècie del planeta que té una naturalesa animal i una d’espiritual. Tenim gana i instints, però també coneixem l’amor, la veritat, la bondat, la confiança, la pau… Som conscients de tot això. Naixem, som aquí, i de seguida ens adonem que en algun moment morirem, que ja no hi serem. I ens fem preguntes. Qui soc? Què he de fer amb la meva vida? Aquestes preguntes fonamentals són el que ens fa humans. Tots hem de trobar el nostre camí i a vegades trobem coses que ens ajuden a viure, a donar-li sentit a la vida, i a convertir-nos en la persona que sentim que hauríem de ser.

—El primer capítol repassa els aprenentatges de la generació que va créixer a l’ombra de la Segona Guerra Mundial. Parla sobre el perill d’oblidar la guerra. Creu que el feixisme està tornant perquè la memòria col·lectiva s’esvaeix?

—Tinc seixanta-un anys i soc la segona generació, afortunadament no he viscut cap mena de guerra, vaig créixer en un

país pacífic i pròsper. Els llibres que vam llegir quan érem joves —d'autors com Jorge Semprún, Primo Levi o Elie Wiesel, supervivents dels camps de concentració de la Segona Guerra Mundial— no paraven de dir-nos "recordeu, recordeu, recordeu", "va passar, va passar, va passar". Primo Levi va escriure al seu últim llibre: no cometeu l'error, els insensats sempre poden tornar.

Malgrat els avisos de Semprún, Levi o Wiesel, la generació de Riemen va oblidar "el que no hauríem d'haver oblidat mai". El filòsof considera que amb la caiguda del mur de Berlín, no van celebrar només el final de la Guerra Freda, sinó "el final de la història". "Amb la guerra definitivament acabada, per fi podríem alliberar-nos d'aquesta càrrega i mirar alegrement al futur. Estàvem convençuts que mai hi hauria una altra guerra a Europa!", escriu.

—És per això, per aquest oblit, que les nostres democràcies perillen?
—Una democràcia és una societat que es guia per valors espirituals o morals, en la qual tothom accepta la seva responsabilitat. Diem que vivim en una democràcia, però no és així. Realment, vivim en una democràcia de masses. No ens guiem per valors morals o espirituals, sinó pels nostres instints bàsics, animals: per les nostres pors, per la nostra enveja… I això ofereix espai als anomenats polítics, que són demagogs que fan política de l'odi, de la por, del ressentiment.

És el que està passant en massa països d'occident. Als Estats Units, amb Donald Trump; a Brasil, amb Bolsonaro; a Polònia; a Itàlia… Els tenim al meu país, els Països Baixos, a França, i vosaltres en teniu els vostres propis. Són antidemòcrates que volen destruir la democràcia, polítics que no creuen en el bé comú, en el convenciment que es pot conviure, sinó en tot el contrari. I això és possible perquè ens hem rendit. El món de l'educació té un rol important en tot això, és part del problema i no de la solució.

—Al llibre es mostra molt crític amb les universitats. "Les universitats no exterminen la ignorància o el fanatisme", escriu. Diria que han perdut la funció essencial, la d'educar?

—El problema amb les universitats és que ja no existeixen: les universitats són una mentida organitzada. Universitat té un significat, la paraula ve d'universitas —que vol dir 'reunit en un tot'—. Si la universitat no proporciona universitas, està mentint!

Quan hi passes hores, veus que no són el lloc on la gent troba universitas. No és educació en el sentit original de la paraula: educar va de fer créixer, de formar el caràcter humà, d'aconseguir la saviesa que necessites per viure. És clar que també has d'aprendre les habilitats per ser un enginyer, un pastisser, un metge… Sí, però el cor de l'educació per convertir-se en ésser humà són les arts liberals, la història, la música, la filosofia… Si només t'ensenyen habilitats, et converteixen en un robot. I els robots poden fer tot això millor que tu. Nietzsche ja ho va predir, va dir que l'educació acabaria estant al servei de l'estat i de l'economia. Només em queda dir: no us digueu universitat, acabeu amb les mentides.

—A través de la conversa que relata amb les seves tietes es dedueix que vostè no és una persona religiosa, però sí que té una perspectiva molt oberta de Déu. Desaprova la perspectiva de la ciència que ridiculitza la religió i posa la fe en una capa de coneixement diferent, on l'empirisme no arriba. Per què?

—La meva mare va morir fa anys. Era una dona intel·ligent, però una dona intel·ligent que va haver de cuidar sis nens i no va tenir la possibilitat de rebre una educació. El millor regal que va fer als seus fills és que nosaltres vam poder anar a l'escola, llegir llibres. Ella també era una persona profundament religiosa, però no d'una manera fonamental, sinó de manera liberal. Així que, quan vaig sentir a les històries de les seves germanes, prenent un te al poble de Vincent van Gogh, envoltats pels paisatges que l'inspiraven, ho vaig entendre tot. Vaig acceptar la fe de la meva mare, la fe de Van Gogh.

Tinc un problema amb els esnobs, amb la gent que diu que la gent com la meva mare són estúpids, que no estan prou educats, en nom de la ciència. Els estúpids són ells. Hi ha moltes coses que no sabem, coses de les quals no en tenim certesa, on la ciència no arriba.

—I és allà on troba un espai la fe?

—La fe és una confiança plena. No culparé mai a algú que no pugui tenir confiança plena en el Déu de la meva mare o el de Vincent van Gogh; s'entén perfectament. Per mi és una qüestió de respecte. La meva mare va tenir la seva manera de sobreviure als horrors que va viure —va passar tres anys tancada en un camp de concentració a Java, Indonèsia, dels dotze als quinze—, que va ser la fe.

—En contraposició amb aquesta figura de l'esnob, al llibre invoca la figura de l'intel·lectual. Per vostè, un intel·lectual és un expert en pensament, art i idees que està compromès amb la realitat en què viu. Diria que avui n'hi ha gaires?

—Tenim molts més acadèmics que intel·lectuals públics. I una de les raons per les quals tenim molts menys intel·lectuals és perquè també hem perdut espais i iniciatives on aquests intel·lectuals debatien la cultura dels llibres. També desitjaria que hi hagués molts més acadèmics, més erudits, però ells i el món de les publicacions no estan passant per un bon moment, ara mateix.

A Immanuel Kant no li donarien mai dels mais un lloc a la universitat d'avui. Ell va publicar la seva primera obra mestra quan tenia cinquanta anys, li va costar deu o vint anys. Odiava el món acadèmic. Si hi entrés, l'expulsarien immediatament. Ell era un intel·lectual públic, com Thomas Mann i tants altres. Avui, els intel·lectuals públics també depenen de les editorials, de les estratègies marquetinianes, de les xifres… Jo estic molt content que Arcàdia vulgui publicar el meu llibre.

—Fa servir la història de l'escriptor Émile Zola i al seu J'accuse! per parlar de l'intel·lectual. Per què l'escull?

—Émile Zola deia que la seva era l'era dels intel·lectuals i va escriure el seu manifest, al qual Proust i molts altres van donar suport. Maurice Barrès —escriptor antisemita i opositor a Zola en el cas Dreyfus— també havia llegit molt i, en canvi, era tot el contrari a Zola. Ja pots llegir tots els llibres del món, que això no dirà res del tipus de persona que ets. És possible ser un bon ésser humà sense haver llegit ni un sol llibre.

—Però vostè defensa el valor de la cultura en l'art d'esdevenir humà.

—El món dels llibres i de la cultura hi són per ajudar-nos, per donar-nos suport. La vida pot ser molt difícil i un poema, una cançó o una novel·la t'ajuden a entendre certes coses, a trobar-te menys sol, a explicar als altres què estàs vivint. El món de la cultura és una invitació que et pot ajudar a aconseguir coneixement.

En un poema, T. S. Eliot escriu: "On és la vida que hem perdut en viure? On és la saviesa que hem perdut en el coneixement? On és el coneixement que hem perdut en la informació?". Vivim en el que anomenem la societat de la informació, però on és el coneixement, on és la saviesa, on és la vida?

—La majoria dels problemes de la contemporaneïtat que llista estan molt relacionats amb el capitalisme i el neoliberalisme. Ens cal una altra organització socioeconòmica?

—Hem triat acceptar el capitalisme com una manera de veure el món en comptes de com un model econòmic. I això té conseqüències polítiques. Vivim en un món millor? No! Veiem el desastre del clima, les desigualtats socials, les conseqüències de l'estupidesa. En comptes de buscar la qualitat, vam començar a creure en la quantitat. Vam començar a creure'ns de debò que l'important eren els números, no ens importa ser un número. En el món de l'economia, els números són tot el que importa: cent és més que deu, mil és més que cent.

Hem perdut la pista d'allò que dona qualitat a les nostres vides. Però pots triar qualitat, temps de qualitat, per exemple, amb els teus amics. Espai, atenció, converses. Seure i parlar de problemes, preocupacions, pors. Necessitem espais on tenir aquestes converses, però sovint hi ha massa soroll. Als mitjans també passa, això.

—Per tant, creu que la responsabilitat és individual, no del sistema.

—Exacte.

—Acaba el llibre demanant que, per evitar que perdem la memòria i que la història es repeteixi, llegim aquells llibres que ens ensenyin allò que preferiríem no veure. Quins tres títols encapçalen el podi dels que l'han fet sentir així?

—El primer el vaig llegir quan era un adolescent. És El Zen i l'art del manteniment de la motocicleta, de Robert M. Pirsig. El vaig enviar al meu amic George Steiner, que és crític de llibres al Newyorker, i el va inspirar a escriure Language and Silence, una recopilació dels seus articles on escriu sobre el que passarà quan el significat de guerra es difumini. Aquest és el segon. I el tercer és La muntanya màgica, de Thomas Mann. Aquests tres llibres van ser un xoc per mi.

Laura Tapiolas Fàbregues

Podeu accedir a l'article original a través del següent enllaç:

https://www.eltemps.cat/article/30068/entrevista-rob-riemen